

Makowski, Jerzy

"Die Anfänge des Deichbaues in Schleswig-Holstein", H. J. Kühn, Heide 1992 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/2, 141-143

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

teriału źródłowego oraz ikonograficznego noty o opisywanych jednostkach mają różną wielkość i zawartość. W kilku skrajnych przypadkach ograniczają się do jednego czy dwóch zdań, ale są również bogato ilustrowane wyczerpujące opisy obejmujące po kilka stron.

Istotnym uzupełnieniem, tego rozdziału jest lista wszystkich brytyjskich jednostek oceanograficznych eksploatowanych w latach 1800–1950, sporządzona w układzie chronologicznym. Wynika z niej, że najwięcej jednostek (po 4) Wielka Brytania wykorzystywała w 1918 r. i w latach 1892–1893, natomiast po 3 jednostki – w latach 1842–1845, 1846–1850 i 1875–1876. Rozpoczyna ją HMS «Investigator» z lat 1801–1803, a zamyka HMS «Challenger» z lat 1950–1952.

Noty o działalności okrętów i statków oceanograficznych uzupełnia słowo wstępne napisane przez historyka oceanografii Margaret B. Deacon a także przedmowa i wprowadzenie, w którym autor wyjaśnia szczegółowo założenia metodologiczne książki oraz informacji o jednostkach oceanograficznych.

Książka została opracowana na podstawie bogatej bazy źródłowej. Zamieszczona w niej bibliografia zawiera prawie 300 pozycji, głównie brytyjskich, ale także wydanych w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Francji, Indiach, Niemczech i Monaco. Są to przeważnie wydawnictwa o charakterze źródłowym, głównie artykuły zamieszczone w naukowych czasopismach nautologicznych, oceanograficznych, geograficznych i innych.

Autor książki nie tylko przedstawił w niej okręty i statki oceanograficzne w okresie rozkwitu imperium brytyjskiego. Istotna jest również kwestia wpływu rozwoju techniki okrętowej na problematykę badań oceanograficznych, ich zakres i wyniki. Jest to nie tylko książka dla zainteresowanych historią jednostek oceanograficznych i dziejami oceanografii, ale również dla szukających informacji o samych badaniach oceanów.

Ważne jest też, że została wydrukowana na papierze dobrej jakości i starannie opracowana pod względem edytorskim. Załączone indeksy znakomicie ułatwiają korzystanie z niej.

Walter Pater
(Gdynia)

H. J. Kühn; *Die Anfänge des Deichbaues in Schleswig-Holstein*. Heide 1992 Westholsteinnische Verlagsanstalt, 96 s., rys, mapy, fot.

Informacje o historycznym kształtowaniu wałów przeciwpowodziowych czy sztormowych, o ich przerwaniach i kolejnych naprawach, stanowią zawsze podstawę wyjściową przy ocenie ich stanu. Dlatego z uznaniem należy powitać coraz częściej w ostatnich latach pojawiające się opracowania poświęcone historycznemu kształ-

townianu wałów przeciwpowodziowych i sztormowych w różnych częściach Europy. Szczególnie w literaturze niemieckiej pojawiło się w ostatnim okresie wiele pozycji o tym temacie. Jest to więc kolejna monografia poświęcona historycznemu kształtowaniu wałów, w tym przypadku sztormowych na nadbrzeżach Morza Północnego obszaru Szleswigu-Holsztynu w szerszym niż dzisiaj pojęciu – od Hamburga po Lubekę.

Praca w swej pierwszej części zawiera przegląd historycznych informacji ze starych materiałów źródłowych, tych pośrednich jak i bezpośrednich, dotyczących początków budowy wałów sztormowych. W następnej części przedstawiono w niej wyniki badań archeologicznych w odkrywkach dokonanych w różnych częściach Niemiec północnych. Odsłonięte w odkrywkach wały z przeszłości pozwoliły oszacować historyczne zmiany w sposobie budowy wałów. W kolejnej części przedstawiono technikę budowy wałów sztormowych w przeszłości, stosowane narzędzia do ich budowy i sposoby pielęgnacji wałów. W końcu opracowania przedstawione zostały historyczne zmiany w prawodawstwie dotyczącym obwałowań sztormowych.

Na podstawie źródłowych materiałów pośrednich i miejscowych wykopalisk archeologicznych autor przypuszcza, że pierwsze, jeszcze niewielkiej bo zaledwie 1,2 m wysokości i 4,5 m szerokości wały sztormowe na terenach Szleswigu-Holsztynu budowano prawdopodobnie już w XII wieku. Właściwe jednak, o odpowiedniej wysokości wały, dające zabezpieczenie przed znacznymi sztormami, zaczęto budować dopiero w późnym średniowieczu. Ale i te wały były często przez silne sztormy niszczone. Dopiero w XVIII wieku następuje przełom, kiedy to Hrabia Wałowy¹ Hanke zaleca budowę nowego odcinka wału o bardzo łagodnej skarpie odwodnej. Bardziej szczegółowe badania archeologiczne przeprowadzonych na wielu odkrywkach starych wałów na omawianym w pracy terenie wskazują, że zostały one zbudowane najwcześniej w XIV wieku. Były to jednak skromne ciągi obwałowań o przekroju równoramiennej trójkąta o podstawie $B = 8$ m i wysokości $H = 2,1$ m. Ich korona nie przekraczała rzędnej 3,2 m npm NN. Stąd znane z przeszłości nabiegi wezbrań sztormowych np. w 1634 r. sięgające do rzędnej 5,0 m npm NN musiały je przekraczać i niszczyć. Odkrywki z późniejszego okresu, np. z XVII wieku, wskazują już na budowanie w tym czasie bardziej łagodnej skarpy odmorskiej a bardziej stromej odlądowej o szerokości podstawy wału $B = 20$ m z początkiem XVII w. i $B = 35$ m z połowy XVII wieku przy względnej wysokości korony wału $H \approx 3,0$ m. W końcu tej części pracy przedstawiono zdjęcia z szeregu odkrywek archeologicznych, na których widoczne są przekroje odnalezionych fragmentów wałów sztormowych.

W części pracy poświęconej technologii budowy wałów w przeszłości przedstawiono szereg narzędzi i urządzeń pomocniczych stosowanych w różnych okresach, a na kopiach grafik pokazano sposób posługiwania się nimi. W końcu tej części przedstawiono ryciny i zdjęcia ziejących grozą przykładów zniszczeń wałów sztormowych przez żywioł morski.

Ostatnia część pracy poświęcona jest prawodawstwu z zakresu budowy i utrzymania w odpowiednim stanie technicznym wałów sztormowych w przeszłości. Jako pierwszy dokument, w którym mowa jest o prawnych ustaleniach odnośnie wałów przekazywanych ustnie, autor podaje zapis z 1426 r. Ale właściwy prawny dokument odnośnie wałów sztormowych pochodzi dopiero z 1591 r. Jest to 18 artykuł 4 części

«Prawa Wiejskiego»². W pracy zamieszczono fragment tekstu z tego prawa i z kolejnego wydanego w 1670 r.

Przedstawiona na przedtytułowej stronie alegoria powodzi mogła posłużyć do obrazowego przedstawienia scenariusza z szeregu powodzi, jakie miały miejsce w przeszłości na Żuławach Wiślanych, szczególnie tej katastrofalnej dla Żuław Gdańskich i miasta Gdańska w 1829 r. Na obwolucie przedstawiono obraz, jaki chcieli by się widzieć na wałach Wisły. Pasące się owce na murawie pokrywającej równo wał i jego odwodne przedpole.

Przypisy

¹ Hrabia Wałowcy to wybieralne stanowisko osoby kierującej samorządowym Związkiem Wałowym.

² Na Żuławach Wiślanych taki prawny dokument zwany *Tabulas Aggerales* został wydany w 1407 r.

Jerzy Makowski
(Gdańsk)

„Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki” – rocznik 1991

Na początek stwierdzę, że w 1991 r. nie nastąpiły żadne zmiany w składzie Kolegium Redakcyjnego „Woprosow”, ani też istotne zmiany nazw i liczby wyróżnionych działów; natomiast znacznie zmalał nakład periodyku, wahający się od 1548 do 1592 egzemplarzy¹.

Oto nowe działy, w których umieszczono poszczególne prace: 1. *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* (3); 2. *Metodologiczne problemy historii nauki* (1); 3. *Z dziejów przyrodoznawstwa* (8); 4. *Z dziejów techniki* (5); 5. *Problemy naukoznawstwa* (2); 6. *Z dziejów organizacji nauki* (5); 7. *Materiały do biografii uczonych i inżynierów* (8); 8. *Poszukiwania. Hipotezy. Odkrycia* (1); 9. *Dyskusje* (5); 10. *Krótkie doniesienia* (4); 11. *Problemy humanizacji postępu naukowo-technicznego* (1); 12. *Publikacje* (5); 13. *Wspomnienia* (9); 14. *Fotoarchiwum „WIJT”* (4); 15. *Przeglądy* (3); 16. *Kalendarz jubileuszowych dat* (4); 17. *Muzea z dziejów nauki i techniki* (2); 18. *Przegląd książek* (13); 19. *Krótko o książkach* (2); 20. *Zagraniczne periodyki z zakresu historii nauki i techniki oraz naukoznawstwa* (te same, w zasadzie, co w poprzednim roczniku; dodano: „Berichte zur Wissenschaftsgeschichte”, „Impact of Science on Science” i „Journal for the History of Astronomy”); 21. *Życie naukowe* (13); 22. *Krótko o wydarzeniach* (4); 23. *Kronika zagraniczna* (4); 24. *List do redakcji* (6); 25. *Pod koniec numeru* (2).

W numerze pierwszym zamieszczono następujące prace (w nawiasach zachowuję numerację wymienionych wyżej działów): J. W. Czajkowskiego: *Dlaczego zginął Edward Toll. (Próba międzydyscyplinowej analizy starej zagadki)* (2); L. M. Prity-